

Յակոբ Կաթողիկոս արդէն տասը տարի յառաջ Սահակն իրեւ յարորդ որոշած, ընտրած, հաճած, խոստացած եւ մատնացողը ըրած էր, եւ լեւ « ժողովք Բարունաց », զիսահակ Կաթողիկոս օրհնած են, որ եւ օրհնութեան գիրը գրկած է (ի Կ. Պոլիս), սակայն տարի մ'իստըն արդէն էլ չմոռոնի վարդապետները զնորագար կը հրաւիրեն, որ երթայ Էջմիածին գահակալէ: Սահակ Կաթողիկոս երբեք յիշուած չէ Էջմիածին Կաթողիկոսաց ցուցակին մէջ, եւ Մեսրոպ Վ. յիշեալ Սահակայ մասին ուրիշ կողմանէ տեղեկութիւն չունենալուն՝ ինդիրը կը ներկայացընէ քննասէրներու ուշադրութեան:

Սոյն Սահակ Արքեպիսկոպոսի մասին կրկին աղբիւրներէ հետեւեալ տեղեկութիւններ ծառօթ են ինձ:

Սահակ Արքեպ. ստորագրած է գաւառականական գրութեան մը (օրինակն առ իս) 1 Դեկտ. 1671 ին ի Սպահան, տեղւոյն Գաւթի Արքեպ. էն ետեւ, ուրիշ շատ վարդապետներու, քահանաներու եւ իշխաններու հետ, իր ինքնագիր ստորագրութիւնն է՝ « Եւ ինձ Սահակ արքեպիսկոպոսի յաջորդն Յակոբայ Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, Եւ աթոռակալ սրբոյ առաքելոյն դարձեալ, վերոյդրեալ գաւառութիւնս ընծառնիմ, եւ սովաւ վարիմք. եւ զաւելորդ եւ պակաս ի շարէ համարիմք եւ ի բաց լինիմք, (Տեղի կընդ)՝ Ասկէ կ'իմացուի որ Սահակ Արքեպ. Յակոբ Կաթողիկոսի մահուանէ տասը տարի յառաջ արդէն անոր « յաջորդ », անուանուած էր, զոր եւ Երեմիա Չէլեպի յիշեալ Ողբերին մէջ կը հաստատէ՝

Զտէր Սահակն ընտրեալ
Ցասն ամօք հաճեալ
Յաջորդ կամեցեալ:

Ասկէ անկախ՝ Գաղղիացի անստուն մը, 1694ին Պարսիս սպուած գրքի մը մէջ (Estat présent de l'Arménie, tant pour le temporel que pour le spirituel, էջ 140) հետեւեալ կը գրէ սոյն Սահակ Արքեպ. ի մասին՝ « ... Թաւրէժի Արքեպ. ն իսահակ, զոր կը կոչեն Արդալ, անբասիր վարուցը համար, նշանաւորագոյնն է այն վարդապետներուն մէջ, որոնք յայտնապէս կաթողիկէ հաւատքը կը դաւանին, և միութարութիւն, կը գրէ առաքեալ մը (missionnaire), երբեմն երբեմն անոր հետ խօսակցելով: Հաս բարի եւ մեծապէս օրինակելի անձնաւորութիւն է: Հատերն ապահովուցին զիս, որ անկապ գիշերուան մեծ մասն աղքատքով կ'անցընէ. եւ եւ

գիտեմ, որ բաց ի ծովապահէի բազմաթիւ օրերէն, որ Հայոց քով կը պահուին, նաեւ Հարաթ օրը պահէ կը պահէր՝ ի յարգանս Հռոմէական Եկեղեցւոյ: Հաս աշակերտներ ունի, որոնց ներշնչած է այն զգածմունքն, զոր ունի ուղղափառ հաւատքի հանգեպ. . . . Նոյն Յակոբ (Կաթողիկոս, ժողովարհ), որ ուղեց այն միութարութեամբ վախճանիլ՝ որ եռանդուն կաթողիկէ մ'իրեն յաջորդէ, իրեն յաջորդն անուանեց զՍահակ, որ ըստ միաբան կարեւոր ըլլոր Հայերու, կաթողիկոսութեան ուրիշ ամենն աւելի արժանաւորագոյնն էր: Այսու հանգեթմ՝ Երեմագար Կաթողիկոս, ընտրեցին, վասն զի կը վախճային՝ որ վերջինս իր անհանդարտ բնաւորութեամբը շնորհքէ այն խոսովութիւնները, զոր յարուցած էր Յակոբայ կաթողիկոսութեան ասան: Եւ առաքինին Սահակ, որ կը սոսկար այս աստիճանէն իրեւ ծանրակշիւ բռնէ մը, կամօք հաւանութիւն տուաւ սոյն ընտրութեան . . . »

Հ. Գ. ԳԱԼԱՄԱՐԱՆԱՆ

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն

Ս. ՅԱԿՈԲ

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն Հ Ի Ի Ո Ն Գ Ա Ն Ո Յ

(Հարաթիւնիւն)

ԺԳ.

Ժ. ՀՈԳԱՐԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

1889—1892

Մըսրըրը Միշէլ Ատենապետ
Սամանճեան Տ. Բառնաբաւ Վ. Ատենապետ
Գաւառական (դեղսկանաւ) Վիշէլ Գանձապետ
Ձինկիւնի Միշէլ
Մանուէլեան Մանուէլ } Խորհրդական:

Վարդապետն կ'առաջարկուի Հոգաբարձութեան ատենապետութիւնը նախ Բէքմէզ Կոմիտաս էֆ. ի, որ իր վրայ ցոյց տրուած վստահութեան համար խորին շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք՝ ընդունելութեան մասին քանի մ'օր կը խնդրէ մօտէն ուսումնասիրելու Անկախութեան վիճակը, եւ ըստ այնմ որոշելու այն կամ ոչը խնդրելը կ'ընդունուի, բայց Բէքմէզի

ռառմաստիւթեան հետեւանը բացասական կ'ըլայ: Այն ատեն կը խորդուի գոնէ ի հարկին իր աջակցութիւնը չենայել Հոգաբարձութենէն, զոր կը խոստանայ իր գործոց ներելու աստի- ճանին մէջ: (Դւ. Պար. ատն. քթ. Ժդ. 1)

Այս Հոգաբարձուները գործող գիւրու-
թեան համար առաջին գումարման մէջ պաշ-
տօններն իրենց մէջ կը բաժնեն հետեւեալ
կերպով . —

Անկեղծանդիտ եւ կալուածոց նորոգութիւն-
ները կը յանձնեն՝ հաշիւները ամէն ամիս
խորհրդոյն ներկայացնելու պայմանաւ, Մանուէ-
րեան Մանուկին:

Բովանդակ կալուածող վարձքերուն, թռչակահար պատասպարելոց եւ հիւանդաց ամաւմնարներուն եւ այլ ամէն հասութից գանձումը, մօից հաշիւները ամէն ամիս խորհրդոյն ներկայացնելու պայմանաւ, գաւապեան վիշէնին:

Անկանխիկ դպրոցին բարեկարգութեան հակելու, եւ աճէն ամոլոյն վերջն անոր վիճակագիրը եւ դպրոցական ծախուց հաշիւները խորհրդոյն ներկայացնելու հոգը, Սամանճեան Զ. Բառնբաբա Վ.ին:

Իսկ Ատենապետին հասցէին եկած Նա-
մակներուն համար կ'որոշէն որ նա միայն կա-
րենայ բնակ, բայց յանուն խորհրդոյն հաստա-
նելը՝ ո՛ր եւ է Հոգաբարձուն Նաեւ ժողովքէն
գուրս, եւ կարգաւէն ետքը յանձնել ատենա-
պետութեան, որպէս զի ի Ժամուն պատշաճն
որոշութեամբ:

Կ'որոշեն նաեւ բոլոր կալուածական դաշ-
նագրերը վաւերացնել ստորագրութեամբ Ատե-
նայեան եւ Ատենադպիրն (դ. Ս. ԶՎ. Տր. 81).

Ս. Թակոբյայ Հոգաբարձութիւնը տարւոյս մէջ պատահած սուգալի փոթորիկէն՝ կալուածոց կրած աւերմունքները 150 օամ. ոսկիով նորոգելէն ետքը՝ իր անշտկին Բէքմէզ Ղոփրասէֆ-ի հիշատակ կը խնդրէ Աղլայանէ մարտահակէ Էֆ.էն, նախկին Ասեմասպետ Հոգաբարձութեան, անոր քով գտնուած 800 օամ. ոսկի աւանդ գումարը, եւ նա սիրով յանձնել կը խառտուայ, մասնաւեօք թէ 2995 : 50 ոսկի պահանջն էլ, զոր փոխ տուած էր Ս. Թակոբյայ, նուիրելու մտադրութիւնը կը յայտնէ, պայմանաւ որ այն գումարով Ս. Թակոբյայ երկրին վրայ շինուած Տինգ տուներու վարձքէն ամէն տարի բոլոր ծախքերը հանելէ ետքը՝ Ֆադայանին մէկ երրորդը Ս. Թակոբյայ մնայ իրեն վարձք երկրի, եւ երկու երրորդովն ալ Մարտապաղաքին կամ Եւրոպիոյ բարձրագոյն փառաբանաց մէջ Հայ Կա-

Թողիկէ Հաաբարկութենէ 10 ազգատ ուսանող դաստիարակութիւն, որուն համար տարին 250 օամ. ոսկին հետզհետէ լրացնել կը խոստանար: Այս նուէրը երբ Ազգ. վրէժ. Ժողովին կ'առաջարկուի, Փրըքըր Օննիկ տէն կը հակառակի անոր ընդունելութենէ առկարգեալ պայմաններով, լաւագոյն է, կ'ըսէ, որ Ազգը այս պարտքը հատուցանէ քան թէ այլքան գումարով այսպիսի մեծ պարտականութենէ ան-խթարկուի: Սակայն Արտատեանէ ԷՖ. Ս. Յանկոնի, Վալէրի Երտաշի փոխարժէքը եւս վճարելով՝ իր նուէրը 3607 : 50 օամ. ոսկւոյ կը բարձրացնէ. որով հետեւեալ հիփաակը կը յօրինուի պայմանագիր ինչ փոփոխութեամբ անկից երկու. օրինակ ստորագրութիւն՝ շնորհակտի եւ ընդունողին մէջ կը փոխանախուի. —

Բանկայթի ճառատեհրետէ վարը Ս. Յակոբ
նամ ճամբարմը խաթմխանեհրետի խաթ
նարգիտի իւղերիտէ քլօթմէտէ սոցաղմտա
պոլմտան չէնդ աւնէ մուքառտէ՛ Մաստէթլու
Աջարման Արիտապէն է՛ք. Հաղթմէթիթ թա
մաքմիւրման խաթարթը խաթմխանէ մէքմիւ
պինէ թախխա պոլմմաք իւղէ ետի եւլ սոց
ման պէշ պոլչաք 795/), լիւր սաքմի իլէ, թէ
պղերլու, Քէննթ մալմիտէ 2 նուսթա իլէ մու
լաքքմա՛ պի պապպալման ինչա իթտիլիլլէ, Ս
տուղու միտիւլիւ՛ է՛քմնտիի միւլալառմիլէյ
թարաքմտան թէվարիթը միլիթէլիթման
խաթմիլման խաթարպինէ վէ խաթարի մէքմիւ
մարիթմէթի իլէ ինչա խաթին էպնիլէ լուզալմոն
իշխն իւղալլ պոլման ճէման իրի պիթ մարմա
եւլդ երիմի պի 242/ լիւլլոյ՛ սոմանի տաթիլ պո
լմաք միւ միւլալառմիլէյ ճանիպպինման պալլէ չէ
րալլիլլէ խաթմխանեհրէ մէքմիւրէ թէրէք վէ
Տիլլլէ պոլլուոմմաք արքիւսիւ պէլման պոլմմալ
օլառալալման խաթար մէլիթի իլէ միւլալառ
իլէյ՛ պէլմտան վարը օլան իթիլլաթ վէ իթ
իթի՛քալ իւղերինէ մէվառք աթիլէ քարալալ
աղլլիլլալլալլ

Հէջըէ քի կրնէ մէջքիւ խառնախնայ
այնա արագ խելքերին վէ իսանկալիէն ճառառ
ստեղծ մաւախիւրէն ինչա թանկովը յայն 13 վէ
15 վէ 17 վէ 19 նուաբոյա խանէրէր պէշ հեւշ
էլիէ 560 չէր լիբառանք վէ աճքի իսանկալի
թի ճառառախանա 11 նուաբո իլէ մաւաբա
այլըք հեւշ օն իբի 612 իբա սաբքիլ իլէ ինչա
թիս իսանկալի յայն խանի պէշ պապ
ճէման մաւաբքիլ ինչայիսիս յայն իբի պին
էրք հեւշ օն իբի 2812 լիբայի օսման
իսկ իբքաջ յունան մէլպաջ մէջքի պէյնի
աէ իւշ հեւշ աօքան պիթ 391 լիբառան իսպ
թէթ յայն ֆալիլ պաւ աւաքն միւշաբունիլէ
թիւթաբքիլման իսանկալիս իսանկալի մէջքի
թիւթան թէպիթ իսանկալի օսաւաղունան
կերէր ինչալ պապ խանէրին, կերէք սալէֆի
գիթը 2 նուաբոյա էլիմ լաթաթաթ անէն
թիւթաբքիլման իսանկալիս իսանկալի մէջքի

լերի եւ քրիստոնէի վերի վե իմար վե մաս-
րիքի թամբիկի վե սիգորի մասրիքի մի-
թեֆերքարտան մասէ՝ խանկերտն պազ-
սընն պի միատեք պոջ քալմաջ կիպի զու-
հարթի վե քարշուք օրաք չէր սայմ երկ
100 լիր ինչի եսթ քարէնի օրաք իւրեք սան-
տրքու մեղմա պալուստուրուրաք՝ մեպազ
մեգքիւր տախի պատեթ ինչիկ պազը քալ-
մաջ հարալմիթ սաթիւսինն պի սիւլիսի-
քեմաքան խաթմաթսինն ումա՝ մասրի-
քինե քարշուք օրաք պիւստեթինե իրա-
զայտ օրաւմաք վե սիւլիսանը տախի խա-
թմաթն իտարեթ թարաքնտան ինչա վե
իտարե մեթիսիննե թատիք օրաւմաք վե պի-
նեֆերի միւշարունիւյ՝ Ազարեան Արխատկե
էթ. վե պատեթ վե քաթե կլլաւ վե հաթիւկերի
թարաքնտան թային օրաւպիւմեք իւրեք
չէնտ նեֆեր քուքար չափուրնե Տերա-
տեթմե վե եսթառն Վորաւառաւուրմ ես սեխի-
մե իւմաթ թահիլ վե թերպիւկերինե, վե ա-
ւեթին թալմե վե թերպիւկերի եւնաւրնաւ լա-
զմ կէլե. քեաթիքինե մասրիքի էլին թախի-
տաքաւ քեաթիլե պու ճիճէթե սարք օր-
նամաք օրաւ՝ պիւսայնե ալեյ՝ մեգքիւր ալմը
խանէնին մուհաւպեթի սյրմա թաթուլմաք
արք:

Խոստուսու մեգքիւր սարք օրաւմաք մե-
պալուրն թեֆիւր վե թախիթի վե սուրեթը
սարքը քեթիւթիւր միւթաքիլե վե միւհա-
սարե իտարե մեթիսինն թեւսիկ վե թատիքի
թաթիքնտան իտար օրաւմաք միւթեպեր թա-
թուլմաք արք: Վե կերեք միւշարունիւյ՝
Արխատկե էթ. վե կերեք վեթեւի վե եսթա-
շախար ախար թարաքնտան չէլ պի վեճ իւ-
սուրեթը իտարեթ միւթաթիլե օրաւմաքաւ
արք: Ըու. քաւաք քի չէր սեւեք վալաւ պուլան
մասրիքի պատեթ ինչիկ մեգքիւր խանէն
ուճուրաթնտան վալաւ պուլան հասարթը
սաթիլե իւլ պեր վեճը մեշուհ սիւլիսան նի-
պեթիւմե օրաք զիւր թարաքնտան մեպալըն չե-
սապը իտարե մեթիսի թարաքնտան թատիք
օրաւտուքան սնդրա կլլաւար վե կլլաւար
կլլաւարն իւթա քըլլանաւ արք:

Մեկատոր սապքա ահքեալ սեւեքի հալիե
Հալիւանը իւթիտաւարտան միւթեպեր թա-
թուլալ՝ պու սեւեքն մեթեպե քոմալմաք
լալմը կէլե շալիւրտան պեթիւթային իւթալ իւ-
րա օրաւմաք արք:

Իշպու թալմե վե թերպիւկե իսթիքաւ
իւթեք շալիւրտան Տերաւաթի երմեթի քա-
թայի ճոմաթը եքթարնտան վե Տերա-
տեթմե թեվեթիւս վե կլլաւարնտան
իթիքալ թալմե վե թերպիւկե վեթեպե իթի-
տաք օրալան քաթիւս չափուրնաւ օր-
նալ՝ Իշպու իսթիսան քուքարախանե քու-
սիւնու վե իտարե Մեթիսի մարթիքի ի իւլ իւր
օրաւմաք էլեալ օրալան թային օրաւմաք մի-
սիւլիւ կերեք սեխիլ մեթեպե ախիսն քո-
նուլմաք շալիւրտան իսթիսան վե թեթեքե

մեմար օրաւմաք, վե իտարե Մեթիսի թար-
աքնտան թային օրաւմաք խոմալարտան մե-
քիւր շալիւրտաննե եսթմեթի մեթեմ թա-
թուլմաք արք: Վե քալմաթ միւշարունիւյ՝
Ազարեան Արխատկե էթ. Հալիւան իւլե
սեթմեկ չալք քը օրաւալ չաւաք թեքեպիւթը
մեգքիւրտան արի օրաւմաք միսիւլիւ վեթե
պիւր նեֆեր կեմաթիլեք օրա տախի պիւս
իսթիսան թեթիք էլլեյնեթիլ չաւաք կեմաթ-
իլեքեք արք:

Պալատե մուհարրե օրա մեկաւ վե չերպիւ
թարաթեյն պեյնիւմե պիլ իթիթիւք քա-
թիւն քարալաւարըլըլ օրալ իլե՝ պատեթին
Բաթիքիսանեք մերի իւլ իւրա թաթուլարաք
սարթիւն վե միւթպեթեք իւրաւալ տիքաթ
վե իթիւս քըլլանալ ճիճէթ իլե՝ Իշպու սե-
նեթ իթի նիսիւս իւթեթիւն թանգիւ օրաւմաք
իտարե մեթիսի իլե միւշարունիւյ՝ Ազարեան
Արխատկե էթ. Հալիւան իւլե պեյնիւմե թա-
թիլ քըլլանալ:

Ստեփ. Պետրոս Ժ. Ազարեան կաթ. Պատրիարք
Տանն Կիլիկիոյ
Նախագահ եւ Առնապետ Ազգ. վըլ. Ժողովոյ:

Առնապալար
Գեորգ Բրիթման
19/31 Յուլիս 1889

Այս Տրիտալը ստորագրած առնե Ազ-
արեան Արխատկե էթ. Կը յանձնե Անկիւնոցի
Հոգաբարձութեան իր եղբոր Կ. Պատրիարքին
ձեռք իր քով գտնուած 800 օսմ. ոսկի աւանդ
գումարը, առկոսով միասին 915 օսմ. ոսկի եւ
24 սանթիմ, որով կենպ ձուածեւ տախտակ-
ներու վրայ հետեւեալ վերառութիւնը կը
գրուի ըստ կարգի կալուածոց տեսարակին 1, 8,
13, 14, 15, 16՝ առներուն աւան մեկուն
վրայ. —

Յիշատակ

Ասեմ. Ազարեան Արխատկե էթ. ի
Հրիտակ 19/31 Յուլիս 1889

Վերոյիշեալ գումարով ալ չորս տուն կը
չինուին Իրիւս կալուած՝ Ս. Յակոբայ Տոլմի
վրայ Էլմաւաղի փողոցին մէջ, որ այսօր 21, 22,
23, 24 թիւերը կը կրեն:

Ազարեան Տրիտալը սակայն ստորագրուե-
լեն քիւլ ետքը կարեւոր փոփոխութիւններ կը
կրէ առթիւ. Հաստատութեան Լուսաւորչեան
Ուսումնարանին (Liceo), զոր Հայ կաթողիկե
Համայնքը կը պարտի Բարեյ. Ստեփանոս Պե-
տրոս Ժ. Կ. Պատրիարքին, որ Ս. Աստուածածին

Է ըստ կարգի Տրիտակն 2, 11, 13, 15, 17, 19:

դպրոցին առաջին աշակերտուհիներէն այժմ 70ամեայ, վարժարանը կը բացուի 1850ին Ալսասիի Օրիորդ Noetingerի ներքին տեսչութեամբ, որ կ'ընդունուին նաեւ ձերպվարժ աշակերտուհիներ, Սակայն ծախուց ծանրութիւնը, ինչպէս կը կարծուի, պատճառ կ'ըլլայ քանի մը տարիէն վարժարանին փակման, եւ չէրք պարագ կը մնայ մինչեւ 1864, որ միջոցին Յիսուսեանը կը վարձեն զայն երկու տարուան համար, թուականէն ետքը Բարեյ, Միհրան Պէկէն Անտոնեան Միաբանութեան կը շնորհուի 55 տարի պայմանագրով անոր կիրառութիւնը մանչ աղջկոց գիշերօթիկի եւ ցորկեայ վարժարան մը բանալու պարտականութեամբ եւ միանգամայն իրեն վանատուն գործանելու արտօնութեամբ, Բաց աստի պարտաւոր կ'ըլլան Անտոնեանը ամէն չորս տարին գիշերօթիկ ձրի աշակերտ մ'ընդունելու եւ միշտ ցորկեայ 20 աղքատ աշակերտ պահելու, որոնց տանն որոշել Տիւզանէ գերայաստանին իրաւունքն էր, Դաշնագիրը կը կնքուի երկու կողմանէ 1867 Յունուար 1ին եւ վարժարանին բացման հանդէսը կը կատարուի Մարտ 25 Անտման օրը, նուիրուելով ըստ առաջնոյն յանուն Տիրամայր Կուսին: Անտոնեան Միաբանութեան այս նոր վարժարանը կ'ունենայ միջնորդութեամբ Բարեյ, Տիւզանէ Միհրան Պէկէն պետական ուժիկ մը՝ օրը 20 քաշ միս եւ 40 քաշ հաց, որուն ֆէրմանը կը տրուի 4 շուպով 1284 (1869 փետր. 5), Բայց երբ 1870ին այս վարժարանը հրոյ ճարակ կ'ըլլայ, յիշեալ ուժիկը գիտակցութեամբ Տէրութեան կը սկսի Անտոնեան Միաբանութիւնը վայելել փոխարէն այն ասպնջականութիւն՝ զոր տուած է Օսմանեան բանակին 1821ին Պէյթիմաշլու փանքին մէջ ի Վիսնան, մինչ Եգիպտոսի վալի Մէհմետ Ալի Պաշան ապստամբութեամբ այդ կողմերը կ'ըրշաւէր: Սակայն Ռուս-թուրք պատերազմին տանի ի 1876 կը դադարին այս կարգի ուժիկներն անխորի ամէն Հասարակութեանց համար, եւ տարի մ'ետքը խաղաղութիւնը կնքուելով՝ Պատրիարքաց խնդրաւրին վրայ կը սկսին առաջուան պէս նորէն արուիլ:

Քիւրէնեան Յոհան Արքեպիսկոպոս թագրիրով (ծանոթագրութիւն) մը կը խնդրէ Բ. Գուռնէն որ պետական ուժիկներն աստի առ յապա Պատրիարքարանի զմուռով արուին: Ինչորքը կ'ընդունուի, եւ կը սկսի ինքը գանձել ամէն Հասարակութեանց ուժիկները Պատրիարքարանի զմուռով, որ գրութիւնը կը

տարածուի նաեւ ուրիշ Հասարակութեանց մէջ: Ամենուն մասը կը տրուի, եւ Անտոնեանցը միայն կ'արգելուի ի Պատրիարքարան՝ «դպրոց չունենալու» համար, առանց այս որոշողութիւնը կանխաւ զեկուցանելու: Սակայն Անտոնեանց բողոքին վրայ կ'առաջարկուի անոնց Ազգ. վարչութեան կառավարել այդ ուժիկով Համազգեաց Ընկերութեան վարժարանը ի Պերա լալէ փողոց թիւ 11 (տես սուր էջ 68), Եւ ըստ այսմ յիշեալ Ընկերութեան եւ Անտոնեան Միաբանութեանց ցոյց տրուած Հ. Յովհաննէս Վ. Դաղիկեան եւ Հ. Մաղաքեան Վ. Օրմանեանի մէջ չորս տարուան համար դաշնագիր մը կը կնքուի ի 1878 Մայիս 5, եւ յաջորդ Արքեպիսկոպոսի դպրոցական տարւոյն սկիզբը Համազգեաց Ընկերութեան վարժարանը կը բացուի Դաղիկեանի տեսչութեան եւ Օրմանեանի ուսումնապետութեան ներքեւ, փոխարինելով զայն, ըստ առաջարկութեան նոյն Ընկերութեան, աղկանց վարժարանի, որ Անտոնեան միաբանները կ'աշխատէին իրեն լոկ այցելու դասատու:

1879ին Հասուն Կաթողիկոսը վերստին Ազգպետ Պատրիարքի Աթոռ բարձրանալով (տես անդ էջ 140) կ'արգելու Անտոնեան ուժիկը, որով Համազգեաց վարժարանը քանի մը ամիս եւս լոկ Անտոնեան Միաբանութեան ծախիք շարունակուելով կը փակուի: Եւ տարի մ'ետքը Հասունին հրաժարման, ինչպէս ընթերցողին արդէն ծանօթ է, պատրիարքութեան կը յաջորդէ Ազարեան Աննիսիան Արքեպիսկոպոս Տեղապահը, որ Անտոնեանց արգելեալ ուժիկը կ'ազատէ եւ անկէ ի վեր Ազգ. վարչութիւնը կը մատակարարէ այն ուժիկը, թէպէտ եւ Արքապետի (Ապարապետութիւն) գիււտին մէջ այսպէս արձանագրուած կայ Անթոնեան թարիքաթը թախթը իտարւէսինտէ պուլունան Ֆուքարա մէթօլիկինէ:

Ազգային Կանոնադրութեան ծրագիրը յորինուած էր, առաջին պայման Յոհան Ոսկերեան եկեղեցւոյ հաշտութեան, որ ինչպէս վերը ըսինք, արդէն տեղի ունեցած էր. կը մնար միայն երկրորդ պայմանին գործադրութիւնը (տես անդ էջ 172): Մէկ կողմէն Ոսկերեանի թաղականութիւնը Կեօսեան Յակոբ էֆ. Եկեղեցւոյ Միւլիթ-վիլի վերակացունքին միջոցաւ Ոսկերեանի եւ տեւը գանուող երկու տուններուն յանձնումը կը պահանջէր Ազգ. վարչութեան, որ նոր Կանոնադրոյն թէւութեանց համեմատ նորընտիր Ազգ. ժողովէն կազմուած էր, միւս կողմէն Ս. Յակոբայ Հոգաբարձութիւնն ալ Ազգաստանցի

կալուածոց վերադարձումը կը պահանջէր: Իրաց այս վիճակին մէջ խնդիրը Ազգ. վարչութեան գրասենտին վրայ կու գայ, եւ Ազգերեան Վ. Պատրիարքը ի սէր Տաշատեան Ոսկերեան ընդհանրէրը գոհացնել կ'առաջարկէ: Ժողովականք կ'ընդգրկմանն այս առաջարկին իբր անիրաւ: Թիւն աղբատին: Ասոր վրայ Ազգերեան կը կարգադրէ Ազգային տարածայնութեան միջոցին այն երկու տուններուն մասին ի շնորհս Ոսկերեանի նախագատ եւ վճարելի ատեններուն կրկին վճիռները, զոր Ժողովականք միահաղոյն կը մեկնեն թէ այն վճիռները առժամայն պարտականութիւն միայն կը վերածէին, այսինքն կը զօրէին միայն միւսէն ցլերատաշատեան լաւասարկութեանս՝ որ այսօր տեղի ունեցած է. ուստի այս տեսակ իրեր պէտք են այնպէս անօրինակ ինչպէս էին 1869էն առաջ: Այսքան միջառանձնութենէ սակայն Տաշատեան Տաշատեան մը չգոյանալով՝ Մեծ պ. Յովհաննէս Ալեքանդրեան, Միջալէլ Փորթուգալ եւ Բեքմէզ Կոմարաս եֆ. ներքուն կը յանձնուի խնդրոյս ուսումնասիրութիւնը, որ շարաթէ մը իրենց տեղակալիրը ներկայացնելով՝ խնդրոյ ներքեւ եղած երկու տուններէն միւսն Ոսկերեանին յատկացունելուն հարկը կ'ապացուցանեն, նկատի առնելով այն եկեղեցւոյն դրամական անկումները: Տեղեկագրոյս պարունակութիւնը ի սէր Տաշատեան կ'ընդունուի Ազգ. վրչ. Ժողովոյ անգամներէն լաց ի միոյն, եւ գործադրութիւնը կը յանձնուի Լոգեւոր Տեսուն, որ կողմ տալով Ոսկերեանի ընդգրկմանը թաղականութիւնը կ'ըսէ՝ թէ խնդրոյս լուծումը եթէ ընդհանուր Ժողովոյն որոշողութեան ենթարկուի, յայնժամ վտանգ մեծ կայ ոչ թէ միայն երկու տուններէն միւսն հապա երկուքն ալ Անկերանոցին յանձնուելուն. ուստի կը խրատեմ զձեզ որ խոհեմութեամբ վարուիք, որպէս զի գոնէ մին եկեղեցւոյ ճայ (դ. Պար. տա. վրչ. Ժղ. Տր. 1: Մեծ. Ան. Թիւ 4568): Թաղականք համարուն կը մեկնին Լոգ. Տեսուն երեսէն, որով հետեւեալ պաշտօնագիրը կ'ուղղուի անոնց, ապագային թողլով Կեօշեան Թաղար. Եֆ. Տաշատեան հարցը անոր վերահաս հիւանդութեան պատճառաւ:

Բերա Վ. Պոլոյ 9 Հոկտեմբեր 1889

Պատրիարքարան
կաթողիկէ Լոյոց

Մեծաշուք Տեսար

Տաշատե. Ե Զեզ մէկ կողմանէ աղբատաց
անուակի Թաքսիմ Ս. Երջան Ոսկերեան Եֆ.

զեցւոյ շինութեան համար տուած 1884 կանգոն երկրի գինէն ըստ 1889 գեկտեմբեր 9 թուակիր պարտաւորահանի զուրուշ 1,143.094 թանգրոք թղթագրամ՝ եւ առանց սովորական անեղան մէկ պահանջմունքը, որպէս նաեւ նոյն եկեղեցւոյ կից շէտակ ծառերն վրայ շինուած երկու տանց սեղանականութեան խնդիրը, եւ միւս կողմ ժամատանէ անտառայն Տաշատե. Լաւասարկութեան կառուցած Ս. Երջան Սնկերանոյն՝ աղբատաց Լոգաբարձութեան անցած ըլլալուն պատճառաւ, փոխարինութեան որպէս նաեւ յիշեալ եկեղեցւոյ շինութեան համար կարգեալ Երջանածողովոյ աղբատաց անուակին հետզհետէ վճարած 180—606 դահեկանաց նկատմամբ յարուցեալ խնդիրը, որն որ մասնաւոր 1863 եւ 1864ին երկար ժամանակ յուղեւել յետոյ՝ նոյն տաննուան վարչական Ժողովոյն մէջ Տաշատեան թիւն զոյալուած լաւասարկութեան անորոշ ճանցած՝ եւ յետոյ վրայ եկած աղբային տարածայնութեանց պատճառաւ եւս նոյնպէս տարաւ, անորոշ եւ կ'ընտանջ ճանցած էր: Արդ Տեսուն օգնականութեամբ միութիւնն եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուելէ յետոյ, ինչպէս ուրիշ աւելոր ճանցեալ խնդիրը, նոյնպէս վերոյիշեալ երկրին եւ երկու տանց խնդրոյն վարչական Ժողովոյ կողմանէ լուծուած անհրաժեշտ էր, որպէս զի Տաշատե. կոյնի վարչութիւնը կանանաւոր եւ անարգել եղանակաւ կարող ըլլայ յառաջ վարի:

Ուստի այս կրկնակի խնդիրը քանի մը անգամ վարչական Ժողովոյս մէջ յազդելէ եւ Անեմ. Փորթուգալ Միջալէլ, Ալեքանդրեան Յովհաննէս եֆ. ներքուն եւ Տեղ. Սարգիս Պէլէ թաղականք մասնաժողովոյ տեղեկագիրը ի նկատի առնելէ եւ կէտ առ կէտ յազդելէ եւ յերկուց իսկ կողմանց առանձն գտնուած ձեռագիր տրամադրութիւն եւ յիշատակարաններ քննուելէ յետոյ՝ վարչական Ժողովոյ Օգոստոս ամսոյն Տեղեկագրութիւն օրուան գումարման մէջ.

1. Նկատելով որ երկուց կողմանց պահանջմունքը ի շէտակն եւս արագապէս վաւերացող տրամադրութիւն մը չկայ, թայց մէկ կողմանէ.

2. Նկատելով որ յիշատակագրական անուակը Ս. Երջան Ոսկերեան եկեղեցւոյ համար 1891 կանգուն երկիր տուած եւ վերոյիշեալ Ս. Երջան Ոսկերեանի շինութեան կարգեալ Երջանածողովոյ կողմանէ ստորագրեալ պարտաւորահանութիւնը մը թղթագրամ 700 դահեկանի կապուած է կանգունը, այսինքն ընդ ամէնը 1,323.700 դահեկան, եւ իրեն վերապահեալ 586 կանգուն երկրի վրայ երկու տան կառուցած է:

3. Նկատելով միւս կողմէ որ Լաւասարկութիւնը ժամատանէ բռնուած հիւանդանոցի համար Ս. Երջան Ոսկերեանի շինութեան կարգեալ Ս. Երջան Ոսկերեանի շինութեան կարգեալ Երջանածողովոյ մը թղթագրամ 700 դահեկանի կապուած է կանգունը, այսինքն ընդ ամէնը 1,323.700 դահեկան, եւ իրեն վերապահեալ 586 կանգուն երկրի վրայ երկու տան կառուցած է:

Ճորձութան զայն աղքատաց Հոգաբարձութան անձնան է, Ժանտարտը բարդովին անհետ ըլլալուն պատճառաւ:

4. Նկատելով նաեւ որ յիշեալ Ս. Թահան Ոսկերեանի շինութեան կարգեալ Յանձնա-ժողովը 1860, 1861, 1862ին ի հայել քնած երկրին աղքատաց սնուսկին 180.606 գահեկան վճարած է:

5. Նկատելով որ թէպէս նոյն Յանձնա-ժողովը 1859 Դեկտեմբեր 9ին աղքատաց սնուսկին առած վերոյիշեալ պարտաւորութիւնն հաճախ 1,143.094 գահեկան թղթագրամ առանց տոկոսեաց ձեացորդ պարտք մը կ'երեւայ ի շնորհս նոյն աղքատաց սնուսկին, եւ յիշեալ երկու տանց կառուցումը նոյն սնուսկին կողմանէ կատարուած ըլլալով՝ թէ սեպհակնութիւնն է, եւ թէ եկամուտը նոյնին վերաբերեալ կը սեպուի:

6. Նկատելով միւս կողմանէ որ աղքատաց սնուսկին թողուած Ս. Եակոբայ Անկեանցի արժէքը կ'անցանէ գանջանէ իր պահանջած գումարը, եւ միանգամայն յիշեալ երկու տանց շինութեան գործածուած գումարին մէջ վերոյիշեալ 180.606 գահեկան գումար մը անշատ է:

7. Նկատելով որ երկրին գնոյն եւ երկու տանց խնդիրը բացորոշ կտակի կամ հրիտակի մը նիւթ կամ հետեւութիւն չէ, կամ հարկեցուցիչ պայմանի մը երթարկեալ չէ, ուստի նկատելով նաեւ աղքատաց սնուսկին եւ Ս. Թահան Ոսկերեանի Եկեղեցւոյ յարաբերական զիրար եւ արդի հանգամանքը եւ կարեւորութիւնը եւ նաեւ Հասարակութեան անցելոյն նկատմամբ արգելան վիճակը:

8. Նկատելով վերջապէս որ նոյն գրից եւ հանգամանաց պատճառաւ եւ խնդրոյն տարաժամ վիճակին նկատմամբ վարչական արամադրութիւն մը անհրաժեշտ է, որոշեց նաեւ որ յիշեալ 1859 Դեկտեմբեր 9 թուակիր պարտաւորահալը իբր ջնջեալ սեպուի ուստի եւ աղքատաց սնուսկը տուամարաց մէջ արձանագրեալ եւ վերջ յիշուած 1,143.094 գահեկանաց գումարը նոյն տուամարաց մէջ ջնջէ: Երկրորդ վերոյիշեալ երկու տանց մեծագոյնը՝ որ շէտակ ճամբուն վըայ 30 թիւն ունի, տակի փոքր կրպակով աղքատանցի սնուսկին, իսկ փոքրագոյնը՝ որ Թաքսիմ փողոցի անկենան վըայ կը գտնուի եւ 2 թիւ կը կրէ, տակի մեծ կրպակով Ս. Թահան Ոսկերեանի Եկեղեցւոյ յատկացեալ ըլլալ անկախ իրաւամբը եւ պարտաւորութեամբը, եւ առաջիկայ Հոկտեմբեր 1էն սկսեալ իւրաքանչիւրն իրեն վերաբերեալ տան եւ կրպակին հոգն եւ մասա-կարարութիւնն վարէ անկախ ի միմեանց, եւ յիշեալ տանց գրաւած երկրին յստիւն Ս. Թահան Ոսկերեանի Մաս-Ին-Յէ իբր ըլլալուն կամ ստացեալ սեպհակնութեան կամ սովորութեան պատճառաւ որ կամ յայրը որ եւ իյն ըլլեաց միմեանց դէմ՝ անձեւին պահանջունք մը յառաջ չբերեն. եւ այս որոշողութիւնն ա-

ռաջիկայ Հոկտեմբեր 1էն գործադրութեան սկսելով անցեալին նկատմամբ ոյժ եւ զօրութիւն չունենալով՝ մէկ կամ միւս կողման ամենեւին իրաւունք մը կամ պահանջանաց ուրիշ մը չընենք:

Վասն որոյ բարեհաճեցէք Ձեր Պատուական Հոգաբարձութեան մատաններուն մէջ մեր գահերցութեան ներքեւ գումարեալ վարչական ժողովը այս որոշողութիւնը պարունակող մեր ներկայ պաշտօնագիրը արձանագրել, եւ այն այս որոշողութիւնը անմիջապէս ամենայն ճշգրտութեամբ եւ անպատճառ կատարել:

Մարտի 22-ը ամենայն բարօրութիւն եմք

Մեծաշուք Տեսարդ

Առ Պատուական	Աղթարար
Նորբնտիր Թաղական	Ստեփ. Պետրոս Ժ.
	Խորհրդայն
Եկեղեցւոյ Ս. Թահան	Կաթ. Պատրիարք
Ոսկերեանի	Կիլիկիոյ
	(Դւ. Պար. պահ. նմ.)

Հոգաբարձութեան անդամներէն Սաման-ճեան Տ. Բառնարաւ Ա. եւ Մանուէլեան Մանուէլ Ազգ. Վըշ. Ժողովոյն ներկայանալով՝ Անկեանցի գումարէն մաս մը կը խնդրեն զիսա-ւորաբար Թիմարանցի բարեօրման եւ կարեւորագոյն կարասեաց գնման համար, ինչպէս նաեւ Հէրպէթ-խանէ փողոցի երկու գետինները վաճառելու հրաման: Վարչութիւնը սկզբամբ կ'ընդունի այս խնդիրը, բայց գործադրութիւնը կը յետաձգէ մինչեւ տարւոյս վերջը, տարեկան հաշիւները տեսնալու Ժամանակը, որոնց հետ միասին յաջորդ տարւոյ նախատեսեալ հաշիւն ալ (Budget) ներկայացնել կը պատուիրէ, որպէս զի ըստ այնմ տրամադրութիւն մը կարենայ ընել, եւ կը յանձնարարէ միանգամայն տարին 1700 օսմ. ոսկիէն աւելի չբարձրացնել Անկեանցի ծախքը, պահելով հանգրծել Աղքատանցի յետին չբարձրաց որը մի անգամ կերպակուր, ոմանց ամեծօրեայ հաց եւ Անկեանցի պատասպարեցիկ՝ միջոցին տաք կերակուր տալու սովորութիւնը:

Քանի մը ամիսէն Կէօշեան Եակոբ Էֆ. ապաքինուելով՝ Փորթուգալ Միայնէլ Պաշան վերջին թափով մը կը յաջողի զանի համոզել անոր ապարանքին մէջ՝ համակերպելու Վարչութեան որոշման, որ է Աղքատանցի ի Թաքսիմ գտնուած կրկին կալուածներէն մէկ հարմար միայն Ոսկերեանի Եկեղեցւոյ թողուլ որով հետեւեալ նամակը կ'ուղղուի.

Բերա Կ. Պոլտոյ 1 Մարտ 1890

Պատրիարքարան
Կաթողիկէ Հայոց

Առ Աստուծոյ Յօրհիւ էջ. Կեօշեան
Միւթէվէնի Եկեղեցւոյ Ս. Թոհան Ոսկերեանի
Եւ առ Մեծաբարդ Լուգարաբնութիւն նորին :

Անցեալ 1889 տարուան Օգոստոս 15 թու-
ակին մեր նամակաւոր ծանուցած էինք Ձեզ՝ թէ
Հասարակութեանս մէջ տեղի ունեցած տարա-
կայնութեանց վերջ տալու դիտմամբ, որոշուած
էր որ Բերա Ս. Թոհան Ոսկերեան Եկեղեցւոյ
կից երկու տուններէն եւ կրպակներէն, որոնց
եկամուտը տանէ մէ ի վեր յիշեալ Եկեղեցին
գանձելով՝ նոյն Եկեղեցւոյ պիտոյցը կը գոր-
ծած էր, թիւ 2 տունը եւ տակի կրպակը՝ որ փո-
ղոցին անկեան վրայ է՝ մնայ նոյնպէս յատկա-
ցեալ յիշեալ Եկեղեցւոյ ամենայն եկամուտը
եւ պարտականութեամբը իսկ թիւ 30 տունը
եւ տակի կրպակը՝ որ շիտակ ծամուան վրայ է՝
յատկացուի իր ամենայն եկամուտը եւ պարտա-
ւարութեամբը Ս. Եակոբայ Ագգ. Անկեանոցի:
Այն տանէն ի վեր եղած բանակցութիւններէ
յերեւան ելած՝ թէ մեր պաշտօնագրոյն բովան-
գականութեան գործադրութեան համար մեր միայն
գիտարութիւն այն էր որ հարկ անհրաժեշտ կը
տեսնուէր միանգամայն յիշեալ Ագգ. Եկեղեցւոյ
Ս. Թոհան Ոսկերեանի պարտականութեամբ ծառա-
կարարութիւնը ի նկատի առնել, եւ աստուա-
ծային պաշտամանց վայելութիւնը պահելու
համար կարելւոյ եղած պիտոյցն հոգով: Վասն
որոյ կը փութանք ծանուցանել Ձեզ հետեւեալ
հասոյթը՝ որը նոյն նպատակը ձեռք բերելու
համար կը ծառայեն, այսինքն: —

Ա. Կաթողիկոսական Աթոռոյ ըստ աւանդ
գանձուող Ս. Թոհան Ոսկերեան Եկեղեցւոյ ինչքն
եղած ինն հարիւր յիսուսն Նոր Օսմանեան Գանա-
ւլիտաց տարեկան եկամուտն եղող լիքա Օսմ.
տանն եւ յիսունուվեց զահեկան (ողջ ստակ):
Բ. Մշտնջենաւոր պատարագաց համար տա-
րեկան 1700 զուրուշ (ընթացիկ գրամ), զոր Ս.
Եակոբայ Անկեանոցը պարտի վճարել Ս. Թոհան
Ոսկերեան Եկեղեցւոյ, եւ զոր տանէն մէ ի վեր
գազդեցուցած էր:

Գ. Աղքատ նշմեցեղոց համար նոյն Ս. Թա-
կոբայ Անկեանոցի կողմանէ Ս. Թոհան Ոսկերե-
ան Եկեղեցւոյ վճարելիք տարեկան իբր 2000
զուրուշ (ընթացիկ գրամ), զոր նոյնպէս տանէն
մէ ի վեր գազդեցուցած էր:

Դ. Յիշեալ Ս. Թոհան Ոսկերեան Եկեղեց-
ւոյ կողմանէ գանապան Եկեղեցւոց առաքած
երգիչ աղայոց աշխատանք իբր փոխարինու-
թիւն (բաց ի մասրանէ Անկեանոցի) այս Եկե-
ղեցւոց կողմանէ նոյն Ս. Թոհան Ոսկերեան
Եկեղեցւոյն վճարուելիք տարեկան իբր 1000
զուրուշ (ընթացիկ գրամ):

Ե. Աստուծոյ ի գառ Ս. Եակոբայ Անկեանոցի
Դպրոցին կաթողիկոսական Աթոռոյ կողմանէ
յանձնուած արտաքոյ կարգի մեծ եւ հացի առն-
կէն Ս. Թոհան Ոսկերեան Եկեղեցւոյ աղքատ

եւ երգիչ աղայոց զպատան իբր նպաստ դա-
թողիկոսական Աթոռոյս ձեռքը վճարուելիք
տարեկան 5000 զուրուշ (ընթացիկ գրամ):

Այս հինգ դրուի եկամուտը՝ որոնց տարեկան
կանոնաւոր վճարումը առ Ս. Թոհան Ոսկերեան
Եկեղեցի Կաթողիկոսական Աթոռաւ կ'ապա-
հովցնէ, յատկացեալ պիտի մնայ ի նպատակ Ս.
Թոհան Ոսկերեան Եկեղեցւոյ եւ զպրոցին: Եւ
թէ պէտք 1889 Օգոստոս 15 թուակիր նամանկին
նոյն տարուան Հոկտեմբեր 1 ին կ'որոշէր գոր-
ծադրութիւնը, այլ որպէս զի անցեալ փոխա-
դարձ հաշուոց պատճառաւ չփոթութիւն չծագի,
առաջիկայ նամակիս արամագրութիւնը նոյն թուա-
կանէն սկսեալ ամենայն ճշգրտութեամբ ի գործ
դրուին, ողջ լեւուր:

Աղթարար

Ստեփանոս Պետրոս Ժ.

Կաթ. Պատրիարք Կիլիկիոյ

(Դւ. Պար. դրամ. 36.)

Նախընթաց կրկին նամակներէն տեսնուած
վարչական վճիռներուն զօրութեամբ յիշատա-
կեալ երկու առնելուն միոյն հասոյթը Ս. Թա-
հան Ոսկերեան Եկեղեցւոյ կը սկսի վայելել.
կը ներկայացնենք անոնց հետեւեալ վաւերա-
գիրները. —

Տեօվէթիւն Փաղելիթիւն Բաթրիք Հայր Սուրբ
վն Մեծիւն Ազգայրի Ինպիւթիւն Ազալը
Հաղաթիթիթի

Միլիթիթիթիթի խալըրիսա հաթարը Քըս-
րէյէ Իյանէլէրիթի տիրիզ Իթմէթիթիթիթիթի
մասաւ մերսումանլարէ Իրաւ օլմաք Իւլըն վա-
թիթ վաթիթ տէ միւլըլըր Իհսան Իթմիլըլէր, վն
հաթաւ պիրիթիթ Քըսրէթիթիթ տիր. զի պիրազ
մահալիթէ պի ինպալ Սուրբ Օհան Ոսկերեան
թիթիթիթի եարըթ յօլըր՝ էնթիթ օլմալըլըլէն
տան մասաւ՝ Իրաւը մարաֆըրը ջօրումարը-
ղընտան պէհըր սենէ Քըսրէլէ թօփլանան սա-
տաքտան ջըլիթիթ մէլըլըր մարաֆըրըլըլ նալը-
ղըր տալուրմաք Ինպալ Իսիյօր օլտուղու ծիւմ-
լէյէ մալիթ: Կերէի Հաք թալալ էօմիրլըր
վէրսիթ միլիթիթիթի խալըրիսա հաթարըլըլ
հիշ պիր վաթըթ վէրիթիթիթի Էսիթիթիթիթի
Քըսրալար կէլիթիթէլէ Իսիթիթ տէ մէլըլըր Իթմ
մասաւ միւլմաք օլմա Քըսրալար միլիթիթիթի
Իպաաթիթ Իթմէթի Իլիւն միւլըլըլտէ ջըլիթիթ
եարըթ վն Իրաւը մարաֆըրըլ ջօրութիթ մայօր
օլտուղուտան տալմալալըլըլ էլըլմէլըլտէ ջը-
թիթ ջըլիթիթ Իտարէ Իթմէթի օլմալըլար վն
հալալ օլտուղըլար: Քաթի ինպալ Քըսրէթիթիթիթ
հէր նէ ջաւար զպաաաաա Իսիլ Իլէ պիր մահալ
օլմալ Քըսրէ ջօնըլըլըլ ջըլալօլըլարաւաւ ջօ-
նուլըլար ջըլ վն մահալի սիֆաք օլտուղուտան:

նիգամ թահթընա քամը միւսքինն օյմյոր քի
զնայան շոնուքլարտանա խալըր կեօրիւն պիւ-
րան Տիմր օյուր քի մէթվէպէ օյան մասաթ
պէհուտէ կիպի տէ օյուրյոր, վէ պու խուսու-
լարն մէշիւլէրիմիլգոտէ շօք տեֆու միւսքլարէսի
օլմաքտա իրէն՝ պիւ բազար կիւնիւ. քիխեհի
մէգքիւր տէ՝ աճան քիխեհ երբբւլար տէլէրէք
շամթաթ, պաղըրշմաք, պիւր կիւրիւթիւ տիւր
բաթըր, վէ ճէմիւթիւն քալմաք Տիւնիւմիւնէն
զիւստէճէ սաքաթլըք զուհուր իթ միշ օլուու-
ղունտան՝ քահանայ վէ ախարահապտանն բէք
շօքլարըր քիլիւնէին եարբլմաք իշին տափմալըք
իթ մէյէ պաշլարըր թամիլ իթ մէքտէ օլուուլար
վէ հալա օլուրյորլարտան՝ եալըրք մէշիւթիւ
զին միւթալաար իթա իթ մէլ օլուուղունտան՝
պէշ գաթ տաթի մէշիւթիւմիլ տափվէ իթ մէյէ
քարաք վերիւր եալըքքանն Տօզվէթիւ Պե-
արու Ալայըր, կիւզէլեան ինայէթիւ Եարաթիւն
Ալայըր, Սամանճեան ինայէթիւ Միւրաշ Ա-
լայըր, Մարըրեան ինայէթիւ Պոշու Ալայըր,
Երեմեան ինայէթիւ Եոլմէթիւ Յոլմէթիւ Յոլմէթիւ
բէք քարեխանէյէ ճէլպ իլէ պիւրլըքտէ միւ-
թալա օլուուրաք՝ պիւր քաշ ճիւթ իլէ թէ-
շէպիւն իթ մէք լալըմ կէլէճէլ ֆէհճ օլուու-
տու. Հէյլէ քի՝ էվլէն քարէ քէնաթ մալինէ
տահպ օլաճաք վէ էսիլէլէ ետիլէլիւր ուղի-
տիլէ պուլմաթ, սանիւն լալըքքան պարտուն
եարբլըր քարէ շոնուքլարտանն օլուուքն մա-
լիւմթլար զուհուր էտիլ ֆալմիւրաթնր կէ-
շիւթիւնր վէ քալիլիւրտէ միլլէթիւմիլ ֆալ-
տէթ տէ օլապիւրիւն քի պէյլէճէ վէ պու ուսուլ
կիւրէ սենէ պէ սենէ քիւրթ տէ ապալմաքտ
օլաճաք տար, (պու մէթվէպէ գաթի՝ օյմալ
վէ գաթի՝ սըրալը պարբլապիւմիւր իշին քիւ-
րալա քալան արտաա եարբլաճաք իւշ էվլին
վէ ալթլարընա եարբլաճաք մալապալարն
իրաթըր մէթվէպէ պաղմաք), սալիւն միւլ-
թին ճէմիւթիւ մահալինտէ սըլըլաճաք քաաթ
պիւր տէ քիլիւն եարբլաճաք քի՝ ճէմաթ տար-
լըքտան վէ երբբւլըր վիսիւթիւսիւտէն խէլա
օլուր՝ զիհի թամ իպատէթիւն իտէճէք օյմալ
իլէ՝ Ալահճա վէ իսաաճա կիւզէլ էտիլըր պր-
աթըրաճաք վէ հէր ճիւթիւն միլլէթիւմիլ
հաթըրաա խալըրը կեօրիւնսի կիւնտէն էֆ-
քաթարըրք զաթլարըրք տաթի պաշլա աշաղա
պէլա, վէ քիւրեւնիւն մաթիւպու նէ վէշ իլէ
իրաա մասաթ օլաճաք, վէ եարբլաճաք քիլիւն
իլէ էպիլէլէր ալթի թահալին վէշ զուրաշ իլէ
մէյաաա կէլէճէք, վէ եարբլաճաք քարաթ
վերիւթիւ սիւրէթ տէ սըլէ նէ վէշ իլէ թահ-
սիլ օլաճաք, ճիւթիւն պաշլա պաշլա աշաղա
պէլա օլուուլ տար, Իմաթ գաթլարըրք տաթի
միւթալաա էտիլէ էկէր ֆաթաթիլ զիւհիւ-
նիւզէ մուսթըր կեօրիւնիւր իսէ՝ իրաթընա
հիւմթիւնիւր սիւրիլ իթ մէմիւթիւ նիւզ օլուուր
կիւրէլ պու կիւնլըքտէ տահա էպիլէլէ միւ-
թալըր օլաա շէյլէրին բահաթ քարաթըր
պուլմաթ իսէ տէ՝ պիւր իրէ այ գարֆընտ
պաղիւրիւնի ֆիւթը քարաթընաա շօք
էքսիլէ տիւշէլէ ֆէհճ օլուուղունտան պիւր

կիւն էվլէ ճուսպըրքա միւնթալըր օլուուր
Պու խուսուտէթըն ճիւլէլիւնի թանկիւրալ-
թըր գաթ վէ իրի նալըր իլէ թահգիմ օլուուրաա
Նալըր օլաճաք գաթլար միլլէթիւն էմիլէթիւ
գաթլարտանն օլուր վէ եարաթմալար օլաճաք
ալթըր գաթլըր իլէ պիւ իսթիւրաէ իրաաա պու-
լունաճալարըր վէ թօփալաճաք սըճէլէրնալըր-
լարն էպիլ իլէ ալթըր վէ մասաթա վերիւմիւր
Բահսիլ օլաճաք սըլէ խուսուտէ տաթի
հէր պիւր գաթ նէ իլաւնէ իթ մէք իստէրն քալա
օլուուր՝ աղըրըք օլմալըր վէ սուհալէթ օլ-
մաք իշին՝ իւշ թաքսիլէ իրիլէր այ միլաան
վերիլէ՝ հէր պիւր թաքսիլէ տէ եալըրաղը իս-
նէնիւր պիւր սըլէլէլիւ վերէրէք էյլէճէ ալթը
այաա թէքսիլ էտա էտէճէք տիւր

Պօշու Մարըրը	Արթին կիւզէլ	Պեարու
Օլուու	Օլուու	Եալըրքանն
Եօլմէթիւ երաթ	Միւրաշ Սամանճը	
Օլուու	Օլուու	

Պէյլայը 1 Նոյեմբեր 1856
(Դւ. Ան. Տփ. 233.)

(Տ. 4.)

Բարեխիշաաթ Ազարեան Ստեփանոս Պե-
արու Ժ. Կ. Պատրիարքը չէ տեսաթ այս վաւ-
րագիրը, որ գտնուաթ է Անտոնեան Միաբանու-
թեան գիւսանէն ի 1901 միւշ. աճոր Նիւթիւր
կը ցուցապարտէլին:

Վերոյիշեալ խնդրագրով Աղքատանոցի
Հոգարարճանները կ'աղերսեն Հ. Նիկողայոս Վ.
Կակոնեան Պատրիարքէն՝ Ոսկերեան Եկեղեցւոյ
քարաշէն կառուցման համար Աղքատանոցին
երկիրը Ազգին ծախելու արտոնութիւնը ինչ որ
կը շնորհուի իրենց՝ գպրատան եկամուտին հա-
մար շինութիւն երեք տուններէն միւն գեղընով
եւ գպրատունն ալ միասին սկսելու պայմանաւ,
միւնդեա շինութեան վերջըրը կը շինուի այն
ծախիւք կէօշեան Եակոբայ (տես անդ էր 97),
Արտոնութիւն կը տեսնուի յետագայ տեսնա-
գրութենէն Երկոտասանից ժողովոյն, գումա-
րեալ ի 28 Գեկտեմբերի 1856:

«Ոսկերեան Եկեղեցւոյ շինութիւնը եւ
միւն երեք շէնքերու կառուցման համար երկու-
տասան աղնուկան անձանց առաքարկութիւնը
քննուելու եւ երկոտասանից ժողովոյն հետ
միասեղ խորհելու համար՝ Նոյն անձանց ժողո-
վոյ կողմանէ հրաւեր գառնը ըլլալուն համար՝
առաջիկայ գտնուեցան գէօշէլ Պոլոսիլ Աղա,
Չամբեան Գէորգ Աղա, Մալըրմեան Անտոն
Աղա, Ազարեան Եօլմէթիւն Աղա, Բէքմէլ Ան-
տոն Աղա եւ Եալըրքանն Պեարու Աղա:
Նախ երկար խօսակցութիւն ըլլալէն ետք՝
վերջապէս որոշուեցաւ թէ ընդհանուր ժողովք

գումարութիւն նոյն ժողովքին առաջարկութիւն թէ երկրորդական անձանց ստորագրութեամբ ղսկեբերան Եկեղեցւոյն եւ միանգամայն աղքատաց համար քարաշէն դպրատուն եւ երկու քարաշէն տան շինութեանը համար եղած առաջարկութեան վրայօք Աղքատանոցի ինքնամատուր Աղաներուն կարծիքը արդէն անուան ըլլալով՝ ժողովքը վերոյիշեալ առաջարկութիւնը ընող Աղաները հրաւիրելով՝ միասեղ երկար խորհրդածութիւն ընելէն ետքը՝ միաբան եւ միասնորհաբար նոյն բանին օգտակար եւ Ազգեբնուս խորհրդին որ ըլլալը որոշեց, Նէ որովհետեւ այս շինութեան համար հարկ եղած ստակը Ազգը պիտի վճարէ. ուստի ժողովքը հարկ կը դատէ ընդհանուր Ազգին կարծիքը լսելու, որ եթէ յամենայն այս բանիս գործադրութեանը հասնելու ըլլայ, անշուշտ գրամական օգնութիւնն ալ անպակաս ըլլալով՝ այսպիսի օգտակար գործողութիւնը կը վճարուի. ըստ մեր դատմանը վերոյիշեալ շինութեանը կազմութեանը համար չորս հազար հինգ հարիւր քսակէն առ առաւելն մինչեւ հինգ հազար քսակ պէտք կ'ըլլայ:

«Ժողովքը միաբան որոշողութեան հետ այս ալ հաստատեց՝ թէ Եկեղեցւոյ շինութեան հետ միասին դպրատունը եւ միանգամայն երկու տան շէնքն ալ միասին պիտի սկսի» (գլ. Ան. 84):

(Ընթերցողիւն) Հ. Ռ Ս Ա Ն Ա Վ. Ս Ր Ա Պ Շ Ո Ն Ն
Միաբան Անտոնեան

ԼԵԶՈՒԱՐԱՆԱԿԱՆ

ՄԱՆԵՐԵՆ (ԱՆՁԵՐԻՆ) ԼԵԶՈՒԻ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ*

ՀԱՅՐԵՅԻՐ ԸՆԹԵՍՏՐՈՆՈՎ ՆԻ ԲԱՌԵՐՆՈՎ

Յարեթական լեզուագիտութեան Արխիւն Բ.

ՅԱՌԱՋԱՐԱՆ

Հոնիւրէն լեւոյն Ժամի (էջ IX—XXIII),

Աղացերէն, աւելի շիշ՝ քարթ լեզուի սեմական լեզուներէ հետ ունեցած ազգակցութեան անսուքեան վերամշակումը առաջ բե-

րեց կենդանի խօսուածքների ուսումնասիրութեան հաջող. 2-է կարելի սահմանափակուելով զրական աղբիւրներով, զրական լեզուի յիշատակարաններով, նոյն իսկ եթէ ամենահին ժամանակից լինեն նրանք: Աղացական կենդանի խօսուածքները յաճախ պահում են աւելի հինաւորաց երեւոյթներ, քան թէ վրացական գրականութեան հետագոյն յիշատակարանների լեզուն իսկ: Այս խօսուածքների մանրամասն ուսումնասիրութիւնը ապագայի գործ է տակաւին, սակայն նրանց ֆագորգների հետ մեր ոյժերի ներածի շարժմանը անհրաժեշտ է արդէն՝ որ լոկ վրացերէնի բարբառական նիւթերով բաւականաւոր անկարելի է:

Արեւելի հետաքրքրական են վրացերէնի ազգակցից լեզուները, որոնք նրա հետ յարեթական մի շինքն են կազմում, այն յարեթական, որը եւ գտնուում է առհասարակ ազգակցութեան մէջ ուրիշ շինքն սեմականի հետ:

Յարեթական ազգակցից լեզուների կրկնակի շահագրգռութիւնը նրա մէջ է, որ նրանք՝ մեկ կողմից վրացերէնի, միւս կողմից՝ սեմականների հետ բաղդատման ժամանակ՝ մեր հնչունաբանական օրենքների կրկնակի առագոյնութեան հետաւորութիւն են տալիս: Այս նպատակով ես մտադրութիւն աղղած էի միեգրիկական եւ ճաներէն (լազերէն) լեզուների վրայ, որոնք մինչեւ իմ լազիստան այցելելս թուում էին ինչ իբրեւ երկու բարբառներ մի եւ նոյն լեզուի:

1—80), съ хрестомацією (էջ 81—123) и словаремъ (էջ 125—240) С.-Петербургъ, Типографія Имп. Академіи Наукъ, 1910.

1. Պրոֆ. Մուր Կարեթական, բառի աղբիւն է մի ալ նշանակութիւն, բոլորովն աղբիւն միւնէ. այժմ ընդունուածից: Մինչեւ այժմ լեզուագիտութեան մէջ «յարեթական» կամ «յարեթական» էին կոչուում ՆԱՂԵՐՈՎԱԿԱՆ լեզուները: Պրոֆ. Մուր՝ սեմականի միացական («կովկասեան») լեզուների երկարամտ ուսումնասիրութիւնից յետոյ, եկաւ մի սեմական, որը հնամենի աղբիւն է եղածներէց: Դա գտնում է ազգակցութեան վրացական եւ սեմական լեզուների մէջ, որը թէեւ ոչ այնքան մերձաւոր է, որքան զուս սեմական՝ աղբիւն, ալ. մերէն, աղբիւն, հրեերէն՝ լեզուների միւն, իսկ այն ուսումնասիրի բաւականաւոր աստ է, որ կարելի լինի գտնել նրանց մի եւ նոյն խմբի նոյնապէս մի եւ նոյն ընտանիքի մէջ՝ սեմականների հետ: Եթէ վերինները կոչուում են սեմական, առաջինները՝ Ա. Գրիբի հետեւողութեամբ, պիտի կուշտին յարեթական:

Ինչ վերաբերում է հնչունական լեզուներին, նրանք նոյն ընտանիքի մէջ առջ չունեն: — Հմում. Սոմ. Լիւրիցեան 409-20. Մասի նոր ուսումնասիրութիւնները, «Հանգէս Ամսերայ», 1911, թիւ 12, էջ 750—751: Դա եւ գրքի II տախտակէն: Դր. Թ.

* Материалы по афотическому языковедению. II. Н. Марр, Грамматика чалгского (хавсского) языка (էջ

«Մանր» եւ «լազ», բառերի նշանակութեան եւ առաջին սկզբնական լինելու մասին տե՛ս: Մուր. Крещено